

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ВИДІВ СТРАХУВАННЯ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

МУЖИЛІВСЬКИЙ В. В.

УДК 368.042

Мужилівський В. В. Державне регулювання обов'язкових видів страхування: шляхи вдосконалення

Запропоновано напрямки вдосконалення державного регулювання обов'язкового страхування. Обґрунтовано необхідність методичного підходу до визначення страхових тарифів з обов'язкового страхування з використанням стимулюючого регулювання. Запропоновано алгоритм впровадження обов'язкових видів страхування та алгоритм державно-приватного партнерства у галузі обов'язкового страхування.

Ключові слова: обов'язкове страхування, державно-приватне партнерство, стимулююче регулювання.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Формул.:** 6. **Бібл.:** 7.

Мужилівський Владислав Володимирович – аспірант, кафедра фінансів і кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: 3g0@mail.ru

УДК 368.042

Мужилівський В. В. Государственное регулирование обязательных видов страхования: пути совершенствования

Предложены направления совершенствования государственного регулирования обязательного страхования. Обоснована необходимость методического подхода к определению страховых тарифов по обязательному страхованию с использованием стимулирующего регулирования. Предложен алгоритм внедрения обязательных видов страхования и алгоритм государственно-частного партнерства в области обязательного страхования.

Ключевые слова: обязательное страхование, государственно-частное партнерство, стимулирующее регулирование.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Формул.:** 6. **Библ.:** 7.

Мужилівський Владислав Владимирович – аспірант, кафедра фінансов і кредиту, Харківський національний університет будівництва та архітектури (вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна)

E-mail: 3g0@mail.ru

UDC 368.042

Muzhilivskiy V. V. State Regulation of Mandatory Types of Insurance: Ways of Perfection

The article offers directions of perfection of state regulation of mandatory insurance. It substantiates a necessity of a methodical approach to determination of insurance tariffs for mandatory insurance with the use of stimulating regulation. It offers an algorithm of introduction of mandatory types of insurance and algorithm of state-private partnership in the field of mandatory insurance.

Key words: mandatory insurance, state-private partnership, stimulating regulation.

Pic.: 2. **Tabl.:** 2. **Formulae:** 6. **Bibl.:** 7.

Muzhilivskiy Vladislav V. – Postgraduate Student, Department of Finance and Credit, Kharkiv National University of Construction Engineering and Architecture (vul. Sumska, 40, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: 3g0@mail.ru

На сучасному етапі становлення в Україні ринкової економіки досягнення максимальної ефективності страхування неможливе без постійної адаптації його до нових умов функціонування. Відсутність чіткої концепції є причиною суперечностей та тривалих дискусій, і як наслідок, розроблена у 2010 році «Стратегія розвитку фінансового сектора України на період до 2015 року» [1] зостається лише проектом, практично непридатним для обговорення плану дій в страховій галузі України.

Особливої актуальності набуває розвиток і впровадження обов'язкових видів страхування. Дискусії щодо скасування обов'язкових видів страхування є завчасними, і буде помилкою відмова від обов'язкового страхування соціально значущих ризиків. Обов'язкове страхування потребує вдосконалення страхових відносин суспільства, отже, необхідні комплексні дослідження напрямів і механізмів ефективного державного регулювання.

Важливим напрямком для вдосконалення державного регулювання обов'язкового страхування є необхідність залучення галузі до вирішення найважливіших соціальних питань. Наразі, не існує певних механізмів з'ясування попиту у впровадженні нових обов'язкових видів страхування, або виключення існуючих, які не мають соціально-економічного значущого результату. Не

має цілісного бачення системи обов'язкового страхування, переліку необхідних і дієвих обов'язкових видів страхування, виходячи з реальних потреб населення та ринку в цілому.

З метою формування системного підходу до впровадження галузі обов'язкового страхування запропоновано алгоритм впровадження обов'язкових видів (рис. 1). Наведений алгоритм може стати підґрунтям для використання законодавцем при прийнятті рішення про необхідність впровадження певного виду страхування як обов'язкового.

Як видно з рис. 1, запропонований методичний підхід впровадження обов'язкових видів страхування пропонує шість етапів, побудованих на першочерговості визначення суспільної потреби в запровадженні страхування як обов'язкового. Визначення ємності ринку надасть змогу законодавцю зрозуміти реальні фінансові обсяги такого страхування в масштабі країни. Тому наступним етапом пропонується зосередитися на розробці таких умов, які повинні забезпечувати реальність страхового захисту, його достатність та корисність для суспільства. Для цього передбачено етап оцінки відповідності обов'язкового виду страхування критеріям впровадження.

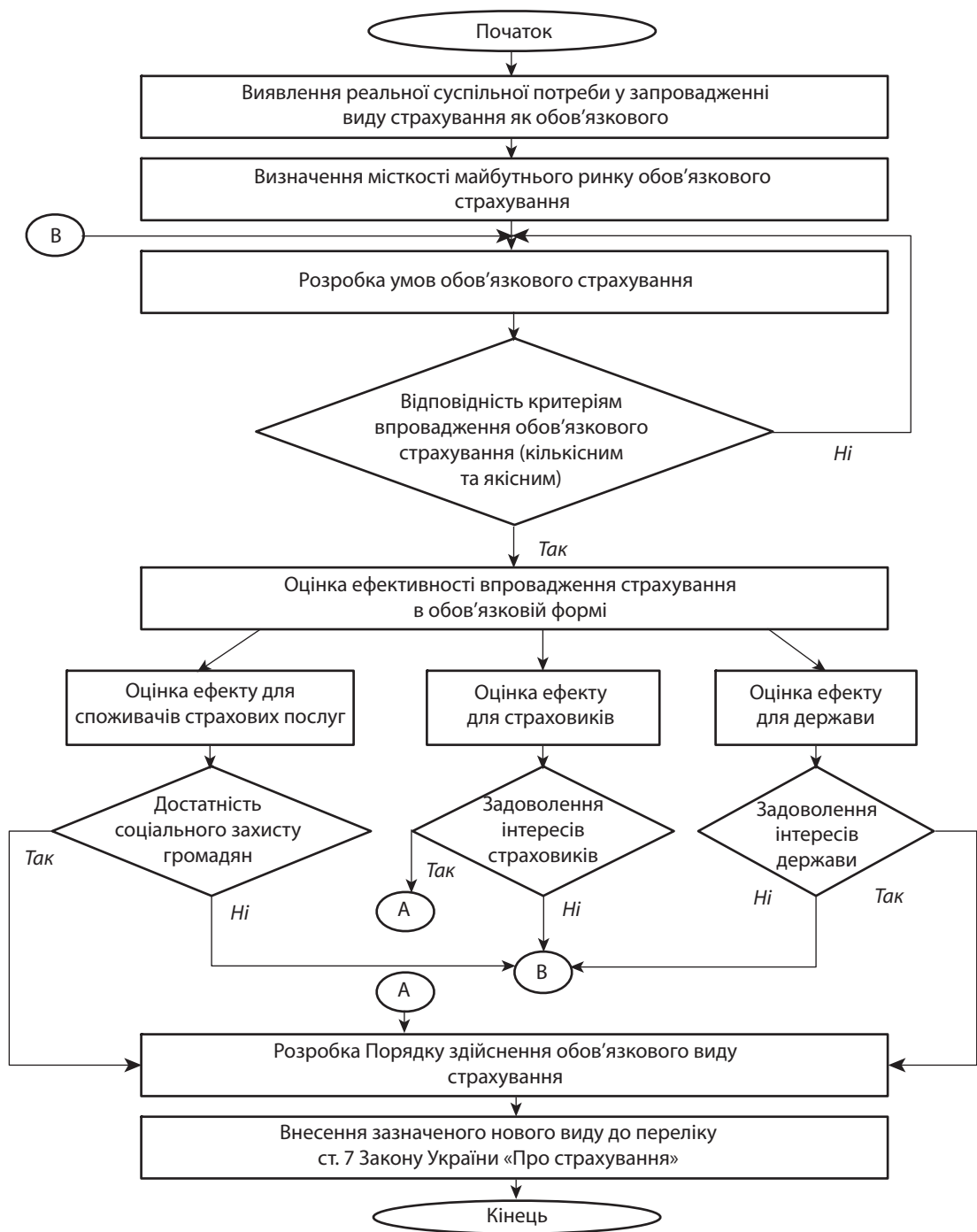


Рис. 1. Алгоритм впровадження обов'язкових видів страхування в Україні

Якщо обов'язковий вид страхування відповідає критеріям впровадження, то на наступному етапі проводиться оцінка ефекту від запровадження страхування як обов'язкового. Така оцінка відбуватиметься за трьома напрямками – оцінка ефективності для споживачів страхових послуг (достатність такого страхування для забезпечення соціального захисту), ефективність для страховиків (задоволення їх інтересів) та ефективність для держави (задоволення інтересів держави шляхом забезпечення соціального ефекту від такого впровадження).

Наступний етап – розробка Порядку здійснення обов'язкового виду страхування, що включатиме в себе

умови здійснення такого страхування, розроблені на попередніх етапах.

Заключним етапом впровадження обов'язкового виду страхування стане внесення його в перелік статті 7 Закону України «Про страхування» [2], яка визначає обов'язкові види страхування, що здійснюються в Україні.

Крім того, існує необхідність у вдосконаленні регулювання страхових тарифів з обов'язкових видів страхування, які встановлюються законодавчими актами.

Структура страхового тарифу складається із декількох компонентів:

- ✦ норми виплат (НВ);
- ✦ нормативу витрат на ведення справи (НВВС);
- ✦ норми прибутку (НП).

Усі наведені вище складові вимірюються у відсотках від страхового тарифу (страхового платежу), тобто має місце рівняння:

$$HB + HBVC + HP = 100\% \quad (1)$$

Сума нормативу витрат на ведення справи та норми прибутку є питомою вагою навантаження у брутто-тарифі, а норма виплат – питомою вагою нетто-ставки у брутто-тарифі.

Державному регулюванню з обов'язкового страхування в Україні підлягає не лише розмір максимального тарифу, а й норматив витрат на ведення справи. Так, згідно із законодавством [3] норматив витрат не повинен перевищувати з обов'язкового особистого страхування – 15 відсотків, а для обов'язкового страхування майна та відповідальності – 20 відсотків розміру тарифу.

Норма прибутку у страховому законодавстві України не регулюється і при обчисленні страхових тарифів припускається, що вона дорівнює нулю. Але це не означає, що страховики не отримують прибуток. У зв'язку з інверсним ціноутворенням у страхуванні, коли реальна собівартість формується після надання страхових послуг, страхова компанія може отримувати прибуток, навіть якщо він не передбачений у структурі тарифу.

Існує декілька джерел збільшення прибутку для страхової компанії. Основними з них є: економія виплат, коли реальний рівень виплат нижче норми виплат, закладеної у страховий тариф; економія витрат, коли реальний рівень витрат страховика на ведення справи нижче нормативу витрат, який закладено у страховий тариф.

Страхова статистика свідчить, що рівень виплат за найбільш розвинутими видами обов'язкового страхування незначний. Зокрема, максимальний рівень виплат за авіаційним страхуванням цивільної авіації протягом 2008 – 2011 рр. складає 20,8 відсотків страхових платежів, а за особистим страхуванням від нещасних випадків на транспорті він не досягає і 4 відсотків. Користуючись формулою (1) та обмеженнями для нормативу витрат на ведення справи нескладно визначити, що прибуток страховиків за авіаційним страхуванням цивільної авіації становить не менше 59,2 відсотки страхових платежів, а за особистим страхуванням від нещасних випадків на транспорті – не менше 81 відсотка. Таким чином, страховики отримують надмірно великий прибуток, що не може задовольняти потреби споживачів, які сплачують за страхові послуги набагато більше їх реальної собівартості.

Система державного регулювання є результативною, коли досягаються цілі регулювання. Для ефективного розвитку страхових послуг і захисту інтересів страхувальників державне регулювання страхових тарифів з обов'язкового страхування потребує удосконалення. Одним з підходів до вирішення цієї проблеми є використання у регулюванні критерію оптимальності, який запропонував О. Зубець [4]:

$$K \cdot Y_n^2 + Y_k^2 \Rightarrow \max, \quad (2)$$

де Y_n – задоволеність споживачів якістю відносин із страховиками, яка виражається за чисельною шкалою, запропонованою автором у значеннях від «1» до «5»;

Y_k – задоволеність страховиків доходністю страхових операцій, яка виражається за такою ж самою шкалою, що і Y_n ;

K – коефіцієнт, що відображає соціальне значення споживчих витрат порівняно із недоотриманням прибутку страховиками, який назначається експертно.

Задоволеність страховиків пов'язана із рентабельністю страхових операцій, тобто із отриманим прибутком, а задоволеність споживачів – із отриманим страховим покриттям за оптимальний страховий платіж, який відображає реальний рівень виплат.

Регулювання тарифів може стати дієвим, якщо рівень виплат буде наближатися до норми виплат. Для виконання цього завдання на практиці застосовано метод аналогій згідно з Методикою формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення на принципах стимулюючого регулювання [5]. Пропонується впровадити методичний підхід стимулюючого регулювання страхових тарифів через показник оптимального рівня виплат. Регулятор страхового ринку, враховуючи реальний рівень витрат на ведення справи, обчислений згідно спеціалізованої звітності страховиків, може експертно за формулою (2) оцінити оптимальну норму виплат, при якій сукупна задоволеність сторін страхових відносин буде максимальною. Для того, щоб обов'язкове страхування досягало соціальної корисності, можна стимулювати страховиків підвищувати рівень виплат до оптимальної норми через оподаткування.

Методичний підхід стимулюючого регулювання можна представити таким чином. Якщо страховик тільки отримав ліцензію на здійснення певного обов'язкового виду страхування, то середній тариф за портфелем договорів страхування, які будуть укладені у перші два роки проведення страхування, не повинен перевищувати максимального страхового тарифу, визначеного регулятором з урахуванням рівня збитковості даного виду страхування у цілому по галузі за останній розрахунковий період та інших факторів, які можуть підвищувати страховий тариф, зокрема з урахуванням витрат страховика на впровадження у свою діяльність нового виду обов'язкового страхування.

Для стимулюючого регулювання у наступні роки дії ліцензії середній страховий тариф страховика коригується залежно від реального рівня виплат за портфелем договорів. У зв'язку з тим, що страхові виплати протягом календарного року здійснюються за договорами, які були укладені протягом звітного та попереднього календарного років, рівень виплат розраховується за формулою:

$$PB = \frac{CB}{ЗП}, \quad (3)$$

де CB – страхові виплати, нараховані протягом календарного року;

$ЗП$ – зароблені страхові премії за календарний рік.

З урахуванням того, що обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ) займає найбільшу частку в обов'язкових видах страхування, проведені розрахунки

застосування методики формування тарифів на принципах стимулюючого регулювання за цим видом. Для розрахунку рівня виплат за ОСЦПВ автором визначено зароблені страхові премії за календарний рік

$$ЗП = ВП + РНП_n - РНП_k, \quad (4)$$

де $ВП$ – валові страхові премії за звітний період;
 $РНП_n$ – резерви незароблених премій на початок звітного періоду;

$РНП_k$ – резерви незароблених премій на кінець звітного періоду.

Динаміку рівня виплат за ОСЦПВ, розраховану за останні роки, представлено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Рівень виплат за ОСЦПВ за 2008 – 2011 рр.

| Показник | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 |
|--|-----------|-----------|-----------|-----------|
| Валові страхові премії | 1309444,3 | 1430924,2 | 1776255,5 | 2310278,2 |
| Резерв незароблених премій на початок року | - | 440092,3 | 549989 | 697062,1 |
| Резерв незароблених премій на кінець року | 440092,3 | 549989 | 697062,1 | 852883,7 |
| Зароблені премії | - | 1321027,5 | 1629182,4 | 2154456,6 |
| Страхові виплати | 460845,6 | 568310,1 | 759022,2 | 916809,8 |
| Рівень виплат | - | 43,02 | 46,59 | 42,55 |

Джерело: розраховано за даними Нацкомфінпослуг [6].

Обчислений рівень страхових виплат (див. *табл. 1*) враховує результати діяльності за два календарні роки навіть при різних обсягах страхування.

Середній (базовий) страховий тариф за портфелем договорів, укладених за попередні два роки, визначається за такою формулою:

$$\bar{T} = \frac{ПЛ_{t-1} + ПЛ_{t-2}}{СС_{t-1} + СС_{t-2}}, \quad (5)$$

де $ПЛ$ – отримана сума страхових платежів;

$СС$ – загальний обсяг відповідальності (страхових сум) за всіма укладеними договорами страхування.

Середній страховий тариф за ОСЦПВ розраховано за кожний календарний рік на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Середній страховий тариф за портфелем договорів, укладених за попередні два роки, надано в *табл. 2*.

Таблиця 2

Середній страховий тариф за ОСЦПВ

| Показник | 2008 – 2009 | 2009 – 2010 | 2010 – 2011 |
|--|-------------|-------------|-------------|
| Валові страхові премії, тис. грн | 2740368,5 | 3207179,7 | 4086533,7 |
| Загальний обсяг відповідальності, тис. грн | 863261978,1 | 1179183236 | 1594439690 |
| Середній страховий тариф, % | 0,317 | 0,272 | 0,256 |

Джерело: розраховано за даними Нацкомфінпослуг [6].

Як видно з *табл. 2*, протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція до зменшення середнього страхового тарифу у зв'язку зі збільшенням загального розміру страхової відповідальності.

Методичний підхід передбачає регулювання не лише на державному рівні, а й безпосередньо страховиками. Для страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування не менше двох років, пропонується така формула коригування середнього страхового тарифу на наступний календарний рік t , яка наближує нетто-частину страхового тарифу до оптимальної норми виплат, а також коригує можливі зміни у навантаженні:

$$T_t = \bar{T} \cdot \frac{PB_{t-1} + z_t + \sigma_t / \bar{T}}{ОНВ} \times \frac{100 - (HBBC_{t-1} + HBBC_{t-2} + НП_{t-1} + НП_{t-2}) / 2}{100 - HBBC_t - НП_t}, \quad (6)$$

де \bar{T} – середній страховий тариф за попередні два календарні роки;

PB_{t-1} – рівень виплат попереднього календарного року, у відсотках до отриманих платежів;

$ОНВ$ – усереднена норма виплат, визначена регулятором для певного виду страхування, у відсотках до страхового тарифу;

z_t – прогнозована зміна рівня виплат на рік t , у відсотках до страхового тарифу, яка можлива у зв'язку зі зміною умов обов'язкового страхування, що впливають на збитковість страхових сум, зокрема у складі страхових ризиків, розмірі франшизи, в умовах страхових виплат;

σ_t – ризикова надбавка (надбавка безпеки) на наступний календарний рік t , у відсотках до страхової суми (розрахунок ризикової надбавки проводиться з використанням статистичних рядів або іншими актуарними методами, зокрема запропонованими у Методиці розрахунку тарифних ставок з ризикових видів страхування [7]);

$HBBC_{t-1}, HBBC_{t-2}$ – нормативи витрат, які були закладені у страхові тарифи у попередні два роки, у відсотках до страхового тарифу;

$НП_{t-1}, НП_{t-2}$ – норма прибутку, яка була закладена у страхові тарифи в попередні два роки, у відсотках до страхового тарифу;

$HBBC_t, НП_t$ – заплановані норматив витрат на ведення справи та норма прибутку на календарний рік t , у відсотках до страхового тарифу.

Застосування страховиками коригування страхових тарифів за формулою (6) сприятиме встановленню оптимальних тарифних ставок, а також стимулювати їх скорочувати необґрунтовані витрати на ведення справи.

Якщо страховики щорічно будуть переглядати базові страхові тарифи за кожним видом обов'язкового страхування, обґрунтовувати їх розмір і подавати розрахунок регуляторному органу, можна очікувати зниження тарифних ставок з обов'язкового страхування до оптимального рівня. Податковий стимул для зниження страхових тарифів може застосовуватись шляхом оподаткування за підвищеною ставкою податку різниці страхових платежів, що відповідають перевищенню оптимальною нормою виплат реального рівня.

Таким чином, для досягнення соціальної корисності обов'язкового страхування вдосконалювати державне регулювання страхових тарифів необхідно у двох напрям-

ках: обмежувати витрати на ведення справи та стимулювати страховиків коригувати страхові тарифи відповідно до оптимального рівня виплат. Існує певний ризик, що цільові нормативи будуть обиратися державним регулятором невірно, тому наглядовий орган повинен своєчасно здійснювати аналіз результатів діяльності з обов'язкового страхування та переглядати нормативні вимоги.

Ще одним напрямком підвищення ефективності здійснення обов'язкових видів страхування є реалізація проектів державно-приватного партнерства (ДПП). Оскільки ДПП-проекти мають значний соціальний ефект і спрямовані на реалізацію публічних інтересів, запропоновано універсальний алгоритм реалізації механізму співпраці держави та страховиків (рис. 2). Ключове завдання для держави полягає у регулюванні такого співробітництва.

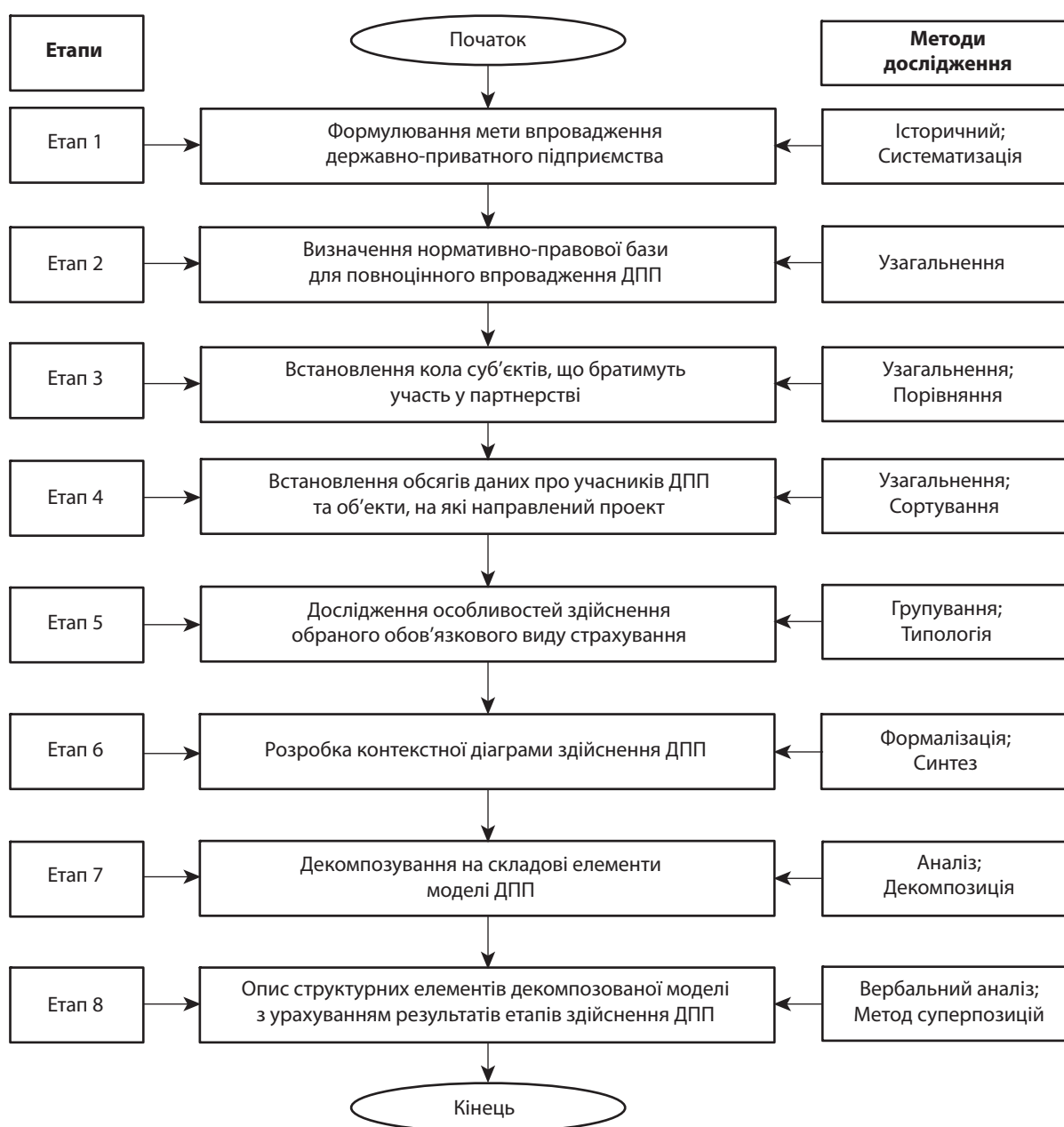


Рис. 2. Алгоритм державно-приватного партнерства у галузі обов'язкового страхування

Адаптовані й удосконалені форми та механізми ДПП сприятимуть подальшому розвитку економічної та територіальної інтеграції страхової діяльності завдяки активізації існуючих ресурсів регіональних і місцевих органів влади до розробки й реалізації новітніх проєктів, пов'язаних зі страхуванням, безпосередньо формують довіру до страхової діяльності, довіру між владою й страховим ринком, стимулюють зростання мобільності страхового бізнесу.

Такі партнерства по суті є новітнім механізмом перетворень у сфері державної політики, результатом яких повинно стати збільшення її соціальної спрямованості, поліпшення державного регулювання у страховій сфері, що приведе до забезпечення розвитку економіки і збільшення рівня соціальної захищеності суспільства.

Побудований алгоритм ДПП (див. рис. 2) спрямований на надання основи та методів для розв'язання практичних завдань у галузі обов'язкового страхування. Впровадження й робота механізму державно-приватного партнерства сприятиме забезпеченню ефективного захисту споживачів страхових послуг, мінімізації втрат суспільства від несприятливих явищ та подій. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbs.org.ua/files/dpee1.pdf>

2. Про страхування: Закон України від 07.03. 1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

3. Про удосконалення механізму державного регулювання тарифів у сфері страхування: Постанова КМУ від 04. 06. 1994 р. № 358 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

4. **Зернов А. А.** Системные исследования страхового регулирования / А. А. Зернов, А. Н. Зубец. – М. : Страхование ревью, 1997. – 143 с.

5. Методика формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення на принципах стимулюючого регулювання: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг № 356 від 02. 11. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу : <http://dfp.gov.ua/734.html>

7. Методика расчета тарифных ставок по рисковому видам страхования: Распоряжение Росстрахнадзора от 08. 07. 93 № 02-03-36 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_63802.html

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, завідувача кафедри управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету
Нвукова Н. М.

УДК 330.837.2

ИНСТИТУТЫ КАК ИНСТРУМЕНТ РЕГУЛИРОВАНИЯ ОППОРТУНИЗМА В РЫНОЧНЫХ ТРАНСАКЦИЯХ

СТРИЖАК А. Ю.

УДК 330.837.2

Стрижак А. Ю. Институты как инструмент регулирования оппортунизма в рыночных транзакциях

Данная статья посвящена исследованию оппортунистического поведения экономических агентов в условиях трансформации экономики. Проанализирован спектр различных институтов, влияющих на ограничение оппортунистического поведения индивидов. Такие институты представлены в виде формальных и неформальных правил поведения в обществе. Формальные правила включают политические, экономические правила и контракты; к неформальным относятся моральные ценности и психологические установки, разделяемые обществом, обычаи, традиции, табу, религиозные представления и т. д. Исследование показало, что наиболее эффективными ограничителями оппортунистического поведения являются неформальные институты.

Ключевые слова: оппортунистическое поведение, транзакции, институты, рыночная экономика.

Рис.: 2. **Библ.:** 9.

Стрижак Анна Юрьевна – аспирантка, кафедра экономической теории, Донецкий национальный университет (ул. Университетская, 24, Донецк, 83001, Украина)

E-mail: strizhak.a86@mail.ru

УДК 330.837.2

Стрижак Г. Ю. Институты як інструмент регулювання оппортунізму в ринкових транзакціях

Дана стаття присвячена дослідженню оппортуністичної поведінки економічних агентів в умовах трансформації економіки. Проаналізовано спектр різних інститутів, що впливають на обмеження оппортуністичної поведінки індивідів. Такі інститути представлені у вигляді формальних і неформальних правил поведінки в суспільстві. Формальні правила включають політичні, економічні правила і контракти; до неформальних належать моральні цінності та психологічні установки, що розділяються суспільством, звичай, традиції, табу, релігійні переконання тощо. Дослідження показало, що найбільш ефективними обмежувачами оппортуністичної поведінки є неформальні інститути.

Ключові слова: оппортуністична поведінка, транзакції, інститути, ринкова економіка.

Рис.: 2. **Бібл.:** 9.

Стрижак Ганна Юріївна – аспирантка, кафедра економічної теорії, Донецький національний університет (вул. Університетська, 24, Донецьк, 83001, Україна)

E-mail: strizhak.a86@mail.ru

Strizhak A. Y. Institutions as Tools of Regulating Opportunism in Market Transactions

The article studies opportunistic behaviour of economic agents under conditions of economy transformation. A range of various institutions that influence restriction of opportunistic behaviour of individuals is analysed. Such institutions are presented in the form of formal and informal rules of behaviour in the society. Formal rules include political and economic rules and contracts; informal include moral values and psychological patterns shared by society, common practices, traditions, taboos, religious beliefs, etc. The study revealed that the most efficient restrictors of opportunistic behaviour are informal institutions.

Key words: opportunistic behaviour, transactions, institutions, market economy.

Pic.: 2. **Bibl.:** 9.

Strizhak Anna Yu. – Postgraduate Student, Department of Economic Theory, Donetsk National University (vul. Universytetska, 24, Donetsk, 83001, Ukraine)

E-mail: strizhak.a86@mail.ru